

Чернівецький державний університет
імені Ю.Федьковича

На правах рукопису

Кравчук Леснід Васильович

Культуротворча діяльність та
просвітницький рух в період Української
державності 1917-1920 рр.

07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
історичних наук

Чернівці - 1996

ЛННБ України ім.В.Стефаника



00751594 (V)

AB.35.585

Чернівецький державний університет
імені Ю.Федьковича

На правах рукопису

Кравчук Леонід Васильович

Культуротворча діяльність та
просвітницький рух в період Української
державності 1917-1920 рр.

07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
історичних наук

Чернівці - 1996

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі українознавства Тернопільської академії народного господарства

Науковий керівник - заслужений діяч освіти України, кандидат історичних наук, професор

Лановик Богдан Дмитрович

Офіційні опоненти - доктор історичних наук, професор

Михайлина Павло Васильович

кандидат історичних наук, доцент

Стронський Генріх Йосипович

Провідна організація - Волинський державний університет ім. Л.Українки

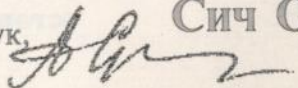
Захист відбудеться "25" жовтня 1996 р. о 12годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 07.01.02. в Чернівецькому державному університеті ім Ю. Федьковича за адресою:

274000, м Чернівці, вул. Кафедральна, 2 (корпус 14)

З дисертацією можна ознайомитись в науковій бібліотеці Чернівецького державного університету (274000, м.Чернівці, вул. Л.Українки, 23)

Автореферат розіслано "23" вересня 1996 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої Ради, доктор історичних наук, професор

 Сич О.І.

Актуальність теми. На протязі 1917-1920 рр. виділяється три важливих періоди в історії розбудови української державності: Центральна Рада, доба гетьманату та Директорія. В процесі становлення і розвитку цих трьох періодів спостерігаються величезні зміни в культурно-просвітницькому житті українського народу.

Дослідження становища та розвитку культуротворчих та просвітницьких процесів в період 1917-1920 рр. має важливе наукове і практичне значення.

Діяльність українських національних урядів поклали початок розвитку націонвальної системи освіти, українізації школи всіх ступенів; вищих навчальних закладів та відкриття нових, як основи розбудови та перетворень в державі.

Ці культуротворчі аспекти є досить актуальними і сьогодні, коли Україна стала на шлях самостійності і незалежності, удосконалюючи сучасну систему навчання і виховання. В цьому плані, щоб надати пріоритет національному стилю формування підростаючого покоління, Верховна Рада України прийняла ряд нових законів та постанов: "Закон про Освіту"/1991р./; Концепція безперервної системи національного виховання. Проект // Освіта. - 1994. - № 33 - 11 травня. - с.11-12; "Про заходи щодо державної підтримки освіти в Україні." Постанова від 9 травня 1994 р. // Урядовий кур'єр. - 1994. - 11 червня. - с.2; Про основні напрямки реформування вищої освіти в Україні. - с.6; Закон Про освіту. // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. - 1996р. - №6. - с.3-12.

Отже, ми бачимо, що освіта і сьогодні є одним із основних важелів розбудови держави.

Дослідження обраної теми пов'язане з важливим завданням історичної науки - показати і розкрити конкретні напрямки будівництва української науки на національній основі. Не висвітленою сьогодні лишається діяльність культурно-освітніх організацій, що внесли свій вагомий вклад в піднесення духовного і культурного рівня

українського народу. Одночасно не отримало належної оцінки і висвітлення культуротворча та просвітницька діяльність всього періоду 1917-1920 рр., як одне ціле джерело, що мало величезний вплив на формування національної свідомості населення, що будило розум і сили і після визвольних змагань, до боротьби за незалежність.

Відтворення цілісної картини тих перетворень і змін в сфері культурно-просвітницького життя народу, дає можливість глибше збагнути ці завдання і характер національно-демократичної революції 1917-1920 рр.

Робота над даною темою дає можливість подолати ті ідеологічні утвердження та штампи, що нашарувались в історичній науці в минулі роки.

І особливо важливо, що вивчаючи діяльність як і урядів цього періоду, так і державних відомств цілих організацій і товариств, окремих приватних осіб, ми бачимо, що всі вони у своїй праці вертались до історичної та культурної спадщини власного народу, яку розвивали і несли в громадсько-політичне життя.

Аналогічно і сьогодні, досліджуючи культурний і просвітницький напрям в діяльності Центральної Ради, гетьмана П.Скоропадського та Директорії, маємо реалізувати той величезний потенціал досвіду, як в державному, так і в суспільно-політичному житті країни, а особливо у вихованні молодого покоління, формування в нього національної свідомості.

Хронологічні рамки цього дослідження, обумовленні його тематичною спрямованістю, охоплюють період з 1917 - 1920 рр., - від утворення Центральної Ради в березні 1917 року до липня 1920 року, коли уряд другої УНР змушений був залишити Україну і перейти до сусідньої держави Польщі. Культуротворча та просвітницька діяльність в цей період перебувала у стані найвищого піднесення і найбільших досягнень за всю свою попередню історію.

Поза сприятливими соціально-економічними, політичними і

міжнародними умовами, культуротворча та просвітницька діяльність трьох урядів, склад яких періодично мінявся, мала перед собою чітко накреслені орієнтири і завдання.

Предметом дисертаційного дослідження є аналіз та вивчення культуротворчих процесів що протікали в даний проміжок часу, їх розвиток та взаємозв'язок в суспільно-політичному житті та діяльності в цьому плані трьох урядів: Центральної Ради, гетьмана П.Скоропадського і Директорії УНР.

Становлення і розбудова української науки на національній основі, та українізація навчально-виховного процесу. Діяльність просвітницьких та інших громадських організацій і товариств, їх роль і значимість в утвердженні національної свідомості і розбудові української державності.

Стан наукової розробки проблеми. Дослідження, вивчення і висвітлення культуротворчих та просвітницьких процесів було розпочато ще в період 1917-1920 рр., самими учасниками національно-демократичних перетворень в Україні, які вважали за необхідність зберегти правдивість розвитку подій і донести їх до наступних поколінь.

На конкретних прикладах і фактах вимальовується провідна ідея українізації всіх відтінків культурно-просвітницького життя українського народу. В роботах М.Грушевського, Д.Дорошенка, П.Холодило, С.Постернака, С.Петлюри, В.Винниченка, С.Єфремова, П.Христюка, І.Мазепи, І.Нагаєвського, І.Огієнка та інших.¹

1. Грушевський М. На порозі нової України.-К.1991; Хто такі українці і чого вони хочуть.-К.1991; Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. В 3-4 т. Ужгород.,1932. Холодний П. Єдина школа // Вільна українська школа.- 1917,- №2- с.65-66; Постернак С. статті,-К.1993; Нагаєвський І..Історія Української держави двадцятого століття.-К.,1993; Христюк П. Замітки і матеріали до Історії Української революції 1917-1929 рр.; у 3т. - прага, 1921.

Розвиток національно-демократичних процесів, та реакцію суспільного загалу на ті чи інші події, висвітлює на сторінках своїх робіт Н.Полонська-Василенко¹, що була не тільки очевидцем цих подій, а й працювала професором у Київських вищих школах, вела наукову діяльність.

Після поразки національно-визвольних змагань 1917-1920 рр. значна частина учасників культурно-освітнього руху перебирається в Галичину, де і продовжує свою діяльність. Тут у набагато сприятливіших умовах, ніж у Надніпрянській Україні, аналізуються причини поразки та підсумовуються суспільно-політичні перетворення, що були характерні для культурно-просвітницького напрямку. Виходять в світ праці С.Сірополка, К.Левицького² та інші.

Той стереотип номенклатурних поглядів, який склався в УРСР, не давав можливості науковцям всебічно проаналізувати та вивчити суспільно-політичні процеси 1917-1920рр. Лишалися в опалі праці істориків та громадсько-політичних діячів того часу.

В монографіях та статтях О.Фоміна, І. Золотоверхого та ряду інших авторів, умовчуються ті факти, які переконливо свідчили про вагомі здобутки українського народу на шляху створення національної системи освіти, розвитку науки, духовної культури, а якщо давався аналіз якихось досягнень, то він висвітлювався однобоко і приписувався виключно партійно-політичній

1. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2т.-Мюнхен.1976; Українська академія наук (нарис історії): Ч.І.(1918-1930).-Мюнхен 1955

2. Сірополко С. Історія Освіти на Україні,-Львів,1937; та інші;Левицький К. Великий зрив.-Львів 1931; Шаповал М., Слободич О. Великий зрив, нарис історії української революції. 1917-1920.-Яворів,1932.

діяльності.¹

І лише з початком перебудовчих процесів у суспільстві, та становлення України як незалежної держави похвлавився інтерес істориків до подій визвольних змагань українського народу 1917-1920 рр. Досліджуючи і висвітлюючи суспільно-політичні перетворення даного періоду, не опускається з поля зору культурно-творча діяльність української інтелегенції та її роль в становленні і розвитку національної системи освіти, науки, національної культури; її участь в громадсько-просвітницькому русі, піднесенні політичної активності суспільства. Починаючи з початку 90-х років в українській історіографії починають з'являтися перші дослідження, це статті і монографії,² в яких висвітлюється діяльність Центральної Ради, її культуротворча та просвітницька політика, становище і розвиток української науки та інтелігенції. До цих розробок можна також віднести

1. Фомин А.И. Культурное строительство в первые годы Советской власти (1917-1929 гг.)-Х.,1987. Золотоверхій І.О. Становлення української радянської культури (1917-1929рр.).-К.1961. Супруненко М. Україна в період іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни.-К.,1951; Киевщина в годы Гражданской войны и иностранной военной интервенции (1918-1920гг.).Сборник документов и материалов.К.1962 та ін.

2. Гамрецький Ю.М. Універсали - визначні віхи історії Центральної Ради.//Укр.істор.жур. - 1991. №8 —с.23-30; Розовик Д.Ф. Центральна Рада й українська культура.//там же.- 1993.-№2,3.-с.-17-28; Онопрієнко В.І., Щербань Т.О. Доля науки в Україні (кінець ХІХ ст. - 30-ті роки ХХ ст.) //Там же.-1993.- "4-6.- с.3-14;Горбань Т. 3 історії становлення українознавства (1917-1920рр.)//Там же.- 1994.- №5.-с.68-74;Нестуля О.О. До питання про охорону пам'яток культури за Директорії.//Там же.-1994.-№6.-с.115-123; Верстюк В.Ф. Українська революція: Доба Центральної Ради.//Там же.- 1995 №2.- с.65-79, та інші.

дослідження О.Л.Копиленка, який аналізує культуротворчу діяльність Центральної Ради та Генерального Секретаріату.¹ Цілі розділи відводяться діяльності української інтелегенції, що входила до складу Центральної Ради; культуротворчій діяльності в період гетьманату та формуванню наукових центрів в праці дослідників Ю.Павленка, Ю.Храмова та Д.Б.Яневського.² Також в цьому плані слід назвати праці В.Кульчицького та А.Г.Слюсаренко і М.В.Томенко, які висвітлюють загальнодержавні процеси та конституційні акти.

Поступово з'являються значні розробки, які висвітлюють історію та діяльність товариства "Просвіта" і його роль в піднесенні національної свідомості, культурно-просвітницьку діяльність та його участь в усьому суспільно-політичному житті народу в період визвольних змагань 1917-1920 рр.³

Отже, після довготривалого періоду, лише в 90-х роках, коли Україна стала на шлях незалежності, українським історикам вперше була надана можливість підійти впритул до вивчення і відтворення

1. Копиленко О.Л. "Сто днів" Центральної Ради.-К.,1982

2. Павленко Ю., Храмов Ю.,Українська державність у 1917-1918 рр.-К., "Манускрипт"-1995;

Яневський Д.Б. Українська Центральна Рада: Перші кроки до національної державності (березень-листопад 1917 р.).-Репринт.-К.,1990; Багатопартійна Українська держава на початку ХХ ст.-К.,1990 та ін.

3. Коновець О. Просвітницький рух в Україні.-К.1992; Іванчук Р.,Комаринець Т., Мельник І., Середяк А., Нариси історії "Просвіти".Львів-Краків-Париж.-1993.

Євселевський Л.І., Фарина С.Я. "Просвіта" в Надніпрянській Україні.-К.,1993 та інші.

об'єктивності тих культуротворчих процесів та перетворень, які проходили в період української революції.

В цьому плані ще пока зроблені перші кроки, тому перед дослідниками стоять завдання всебічного та комплексного дослідження і висвітлення всіх тих змін і перетворень як в будівництві національної системи освіти, науки, виховання, відродження культурно-побутових традиції та та історичної правди життя і боротьби українського народу даного періоду.

Чимало було зроблено у висвітленні тих культуротворчих перетворень і змін в період національно-демократичної революції 1917-1920 рр. українськими політичними і громадськими діячами, що знаходились в еміграції.

В міжвоєнний період виходить ціла низка праць.¹

Хоч в деякій мірі вони висвітлюють події через свою призму бачення тих чи інших проблем, але це дозволяє бачити участь громадськості у реформації культурно-просвітніх процесів.

Другим важливим періодом, що розширив зарубіжну історіографію по даній проблемі є монографії, які виходять в післявоєнний період з середини 60-х років. серед них узагальнюючі монографії Буковського Л., Ломчина Б., Крилова І., Камінського А. та інших².

1. Андрієвський В. З минулого: У 2т.-Берлін.1923; Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції 1917-1920 рр. У 3т.-Прага,1921. Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції.-Київ-Львів,1923; Христюк П. Замітки і матеріали...-Відень.1922 та інші.

2. Буковський Л. Книгарні - Бібліотеки - Академія. Спомини 1919-1922.-Мюнхен, 1971; Лончина Б.І. Українська культура. Короткий огляд.-Нью-Йорк.1983; Крилов І. система освіти в Україні (1917-1930).-Мюнхен,1956. Камінський А. Динаміка визвольної боротьби. Мюнхен.1973.

В даних монографіях відображаються події демократичної революції та осмислення самого процесу подій. Викристалізується думка концептуального підходу до проблем становлення і розвитку національної системи навчання і виховання та роль культуротворчих заходів на формування національної свідомості.

Але не зважаючи на ряд розробок і досліджень по даній проблемі, узагальнюючих праць, в яких висвітлюється культуротворча та просвітницька діяльність всіх трьох урядів в період 1917-1920 рр., їх взаємодія на культурно-освітній ниві та підтримка і співпраця з різноманітними культурно-просвітницькими організаціями і товариствами ще не було створено.

Головна мета нашої дисертації полягає у дослідженні Центральної Ради, гетьманату та Директорії в культуротворчому та просвітницькому напрямках. Досягнення даної мети потребує вирішення таких конкретних завдань:

— проаналізувати форми і характер діяльності трьох урядів в освітньому, науковому та культурно-просвітницькому житті народу;

— дослідити спільні та об'єднуючі ознаки і заходи цих урядів враховуючи їхню рідну політичну орієнтацію та соціально-історичні умови;

— простежити і проаналізувати вплив та значення діяльності різних громадсько-просвітницьких організацій і товариств по утвердженню національної свідомості українства.

Методологічною основою дисертації є ґрунтовні фундаментальні теоретичні узагальнення про роль освіти, науки та діяльності культурно-просвітницьких і громадських організацій в плані розвитку, вдосконалення і поширення наукових знань.

В роботі використовуються такі методи наукових досліджень

як:

- історизм, з ознаками закономірності відродження та реформації системи навчання і виховання; становлення і розвиток української науки та громадсько-просвітницького руху та дослідження всіх процесів у взаємозв'язку з конкретно-історичними умовами;
- системність, коли на основі аналізу узагальнень вибудовується структура періодизації культуротворчих та просвітницьких процесів та подій;
- об'єктивність, що досягається максимальним використанням джерельних матеріалів для забезпечення наукових підходів у вирішенні поставлених завдань;
- практицизм, що полягає в проектуванні результатів дослідження на спроби прогнозу та вироблення конструктивних пропозицій.

Джерельну базу дисертації складають архівні матеріали, які не були опубліковані і зберігаються у державних архівах України. Автором використані документи з фондів: "Народного Міністерства Освіти УНР"(ф.2581),"Міністерства Освіти української держави"(ф.2201), "Ради Міністрів української держави"(ф.1064), "Міністерства Освіти Народної Республіки"(ф.2582), "Канцелярія Київського учбового округу"(ф.707), "Ради Міністрів УНР/Директорія/"(ф.1065), "Скоропадські - поміщики Полтавської та Чернігівської губерній"(ф.1219)

Одночасно використано значний краєзнавчий матеріал. Вперше освітлено не опубліковані матеріали, що зберігаються у Державному архіві Тернопільської області,(ф.348)- "Кременецьке повітове управління українського товариства "Просвіта".

Працюючи з даними архівними матеріалами, можна зробити слідуючий висновок, що основна увага була спрямована на

формування законодавчої основи не тільки національної системи освіти різних типів, а й розвитку української науки автокефалії української церкви і всього просвітницького життя нації.

Велика увага приділяється вивченню документів і матеріалів діяльності міністерської комісії на чолі з п.Б.Холодним, що займалась розробкою "Проекту єдиної школи на Україні".

Досліджено також матеріали рукописного відділу Центральної наукової бібліотеки імені Вернадського, які стосуються відкриття і діяльності народних університетів у Харкові, Миколаєві, Одесі, Києві та підготовка роботи ради Київського університету для перетворення його на державний вуз.

Дисертантом опрацьовано значний об'єм інформативних матеріалів, які відображають процес відкриття державних університетів в Києві, Кам'янець-Подільському та заснування Української академії наук.¹

Дослідженню даної теми сприяла наявність значної кількості опублікованих матеріалів товариств та організацій у вигляді щорічних звітів та робочих матеріалів,² публікацій та періодичних видань.

Однією з складових частин джерельної бази становлять матеріали періодичних видань того часу. Це—"Нова Рада", "Державний Вісник", "Життя Поділля", "Народна Воля", Українські вісті", "Український Козак".

1. Пояснююча записка до законопроекту Української АН у Києві.-К., 1918; Державний Вісник— 1918.-№73.-22 листопада; Державний Вісник— 1918.-№75.-26 листопада; Державний Вісник— 1918.-№76.-28 листопада; Полонська-Василенко Н. Українська Академія наук (нарис історії): Ч.1(1918-1930)-Мюнхен.1955.

2. Нарис історії "Просвіти" -Львів-Краків-Париж:"Просвіта", 1993; Коновець О. Просвітницький рух в Україні.-К., 1992.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що це є перша спроба в історичній науці комплексного дослідження на основі раніше не задіяних джерел і матеріалів, що розкривають становлення, розвиток та реформування національної системи освіти усіх рівнів, закладення української науки, становлення автокефалії Української церкви, діяльності різноманітних культурно-просвітницьких організацій і товариств у відродженні національної свідомості та боротьби за утвердження української державності.

Тут вперше виводиться спільна основа взаємодії трьох форм української державності в культуротворчій та просвітницькій сфері і розкрито по наростаючій траєкторії досягнення в цьому плані. А тому певні успіхи буде не доцільно розглядати, як окремі досягненні Центральної Ради, гетьмана П.Скоропадського чи Директорії.

Тому що не зважаючи на існування певної форми української державності вся діяльність урядів була спрямована на відродження, розвиток і утвердження національної ідеї.

В даному дослідженні вперше використовуються матеріали краєзнавчого характеру.

Особистий внесок автора у розробку даної теми дослідження полягає в тому, що у дисертації вперше:

- зроблена спроба по-новому осмислити місце і роль культуротворчих та просвітницьких процесів в розбудові української державності;
- автор відходить від однобічного політизованого підходу до вивчення даної теми;
- введено до наукового обігу коло раніше не згаданих фактів, що характеризують культуротворчі та просвітницькі процеси.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає у можливості використання поданого матеріалу для

написання узагальнюючих праць з історії освіти, науки, національно-культурних рухів в Україні, для подальших досліджень в діяльності товариства "Просвіта" в інший період нашої історії.

Основні положення і висновки дисертації можуть бути використанні для написання навчальних і методичних посібників під час вузівських спецкурсів.

Апробація роботи. Дисертація пройшла обговорення на кафедрі українознавства Тернопільської академії народного господарства, кафедрі історії України Чернівецького державного університету ім. Ю.Федьковича. Основні положення дисертації відображені в слідуючих публікаціях, зокрема: "Есаул, генерал-майор, гетьман" (Тернопіль, 1995); "Свято двох університетів" (Тернопіль, 1996); "Культурнотворча діяльність в період української державності 1917-1920 рр.", "Просвітницький рух в Україні в період 1917-1921 рр." що поміщені в матеріалах Міжнародної наукової конференції "Українська еміграція в історії та літературі" (Тернопіль, 1996).

Основні положення, що виносяться на захист:

— принципів перетворення та поетапне реформування системи навчання і виховання в період національно-визвольних змагань 1917-1920 рр.

— не зважаючи на ряд політичних розбіжностей культурнотворча політика постійно знаходилась в полі зору урядів Центральної Ради, гетьманату та Директорії;

— переважаюча кількість законопроектів, що була вироблена Генеральним Секретаріатом освіти та Міністерством народної освіти була спрямована на створення сприятливих умов праці в усіх типах початкових освітніх закладів на національній основі;

- розширення мережі вищих національних закладів на національній основі в 1917-1920 рр. , що відбувалось при вагомій підтримці громадських організацій;
- відкриття двох університетів в Києві і Кам'янець-Подільську та створення Української Академії наук, як основного фундаменту української національної науки;
- культурно-просвітницький рух та діяльність різноманітних організацій в зміцненні розвитку та утвердженні національної свідомості українського загалу;
- становлення автокефалії Української церкви від проголошення III Універсалу Центральної Ради, гетьманської "Грамоти" від 29 квітня 1918 року, до закону Директорії — січень 1919 р.

Структура дисертації визначається змістом проблеми і відповідає меті і завданням дослідження. Робота викона на проблемно-хронологічному плані і складається із вступу, трьох розділів, висновків, трьох додатків, списку використаних джерел та літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ.

У вступі обгрунтовано вибір теми дослідження її актуальність, хронологічні та географічні рамки дослідження, мета й завдання роботи, визначається ступінь розробки проблеми, джерельна база дисертації, розкрита наукова новизна та практична значимість дослідження.

У першому розділі — "Становище та розвиток початкової освіти", дано аналіз становища українських шкіл і тієї ролі, яка постала перед ними у зв'язку з перетвореннями, що були здійснені Центральною Радою, та гетьманом та Директорією УНР на шляху до створення національної системи освіти. Тут також аналізується діяльність урядів по українізації нищої та вищої початкової школи. Одночасно відображаються наслідки тієї освітньої політики урядових структур на місцях і реакцією на

українізацію населення міст і сіл України.

Значна увага приділяється характеристиці роботи I і II Всеукраїнським учительським з'їздам, які намітили основні напрямки навчання і виховання початкової освіти.

Не зважаючи на ряд труднощів, що винигли в ході українізації освіти в Україні — це кадрова проблема, відсутність підручників та унаочнень, різноманітність думок щодо політики українізації і ряд фінансових проблем які гальмували просування реформ, уряди Центральної Ради, гетьманату і Директорії проявляють державний підхід до життя народу.

В даному розділі також висвітлюється законодавча діяльність урядів у зміцненні національної освіти, починаючи від прийняття Центральною Радою закону в грудні 1917 року про передачу Секретаріату освіти всіх типів шкіл та освітніх установ і до намагання створити централізовану систему управління освітою при гетьманові П. Скоропадському та введення інституту комісарів в руках яких сконцентровується весь навчально-виховний процес в повітах і губерніях Української держави.

Хоч і Директорія не була прямою спадкоємницею ідей гетьманського Генерального Секретарства освіти, але в наслідок об'єднання і згуртування педагогічних сил України, стає реальністю "Проект Єдиної школи на Україні", який був завершений міністерською комісією Директорії УНР в 1920 році.

Процес оновлення системи навчання не скрізь проходить однаково. У кожній губернії він різнився і залежав від політичної орієнтації та місцевого самоврядування та наполегливості соціально-активних верств населення.

Автором висвітлюється в даному розділі шляхи реформування заходів системи освіти та запровадження в них навчально-виховного процесу на українській національній основі. Важливим пунктом у реформуванні середньої освіти стала ліквідація

становості і створення однакових можливостей для навчання всіх бажаючих дітей без обмежень. Такі великі зміни, яких зазнає освіта 1917-1920 рр. мали не тільки підтримку а й всебічне сприяння як із сторони громадських рухів, різних культурно-просвітницьких організацій так і українського загалу.

Не лишається і в стороні середні педагогічні заклади. Перебудовують свою роботу вчительські семінарії та інститути, створюються курси прискореної підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів для викладання українознавчих предметів.

Отже аналізуючи державну політику Центральної Ради, гетьманату та Директорії, можна зробити слідуючий висновок , що не зважаючи на складну і несприятливу внутріполітичну ситуацію, що склалась в даний період та критичну міжнародну обстановку, в плані відродження національних культурно-освітніх традицій знаходять своє відображення кращі європейські педагогічні досягнення.

У другому розділі "Основні аспекти наукових досліджень" автор аналізує заходи перших українських урядів в справі українізації існуючої мережі вузів, створення нових державних університетів аж до заснування основного наукового центру який би відповідав не тільки потребам науки, а й вимогам часу і інтересам Української держави та її народу.

Процес відкриття українських вищих наукових закладів бере свій початок зі створення народних університетів, які починаючи з початку діяльності центральної Ради і аж до кінця 1920 року практично працювали у багатьох містах України, а саме в Києві, Миколаєві, Харкові, Одесі, Умані, Полтаві, Кам'янець-Подільську та інших.

Актуальною проблемою того часу була ідея створення мандрівного університету, метою якого було поширення освіти у провінції, та нажаль вона лишилась не реалізованою до кінця в

практику.

Українізація вищих навчальних закладів в Україні на своєму шляху зустріла чимало труднощів: це потужний опір не української інтелегенції, яка була сконцентрована у вищій школі і займала найбільш привілейоване становище у дореволюційному суспільстві. Частина інтелегенції прихильно ставилась до демократичних перетворень, але через свої політичні міркування не могла повністю збагнути ідею українізації.

Одночасно з розбудовою університетів з'являються і інші освітні установи - це Педагогічна академія та Академія мистецтв, які з перших днів свого існування починаючи з листопада 1917 року служать інтересам поширення та зміцнення української системи освіти на національній основі.

В другому розділі дослідження велика увага приділяється створенню Української Академії наук. Ця подія досліджується від виникнення її як ідеї і до впровадження цього грандіозного задуму в життя.

Створення української академії наук було викликане не тільки самісінькими науковими інтересами, а й з цим пов'язувались міркування величезної національної та державної ваги. "Викликають Академію до життя, з одного боку, зріст та поглиблення національної свідомості, українського громадянства, а з другого - необхідність швидко підняти виробливість та трудову міць українського народу та й використати в як найвищій мірі виробливі сили... Українська національна самосвідомість давно вже була підійшла до питання про необхідність закласти Українську Академію наук."¹

В розділі також розкриваються основні напрямки наукових

1. Пояснююча записка до законопроекту про заснування Української АН у Києві.-К.,1918.-с.3.

досліджень. Початок ХХ ст. позначився інтенсивним розвитком науки, пов'язаний з її диференціацією, формуванням нових наукових напрямів, новими відкриттями, що спричинили до наукових революцій, до трансформації основ наукового мислення, до зміни класичної науки і побудови нової картини світу.

Особливо провідне місце посідають такі основні галузі природознавства як фізика, хімія, біологія, що й визначило якісно новий наступ наукового пізнання.

Чимало уваги автор уділяє появі українознавства і його ролі в контексті боротьби за національно-культурне відродження і утвердження української національної ідеї.

В цей період українську науку представляють такі вчені як історики: Д.Бантиш-Каменський, М.Маркевич, П. Голубовський, Л. Довнар-Задольський, М.Грушевський, М.Василенко; математики і механіки: В.Стеклов, В.Єрмаков, Я.Гридина; фізики: М.Авенаріус, М.Умов; хіміки: М.Бекетов, П.Алексєєв; біологи: Л.Ценковський, О.Ковалевський та інші. Проведене дослідження доводить, що впродовж 1917-1920 рр. змінюється вища освіта та відбувається процес становлення і розвитку української науки. з'являється ціла мережа вищих установ в яких вводиться українознавчі дисципліни, які вимагали всебічної і ретельної науково-методичної розробки.

Отже закономірно, що таке завдання було під силу лише єдиному науковому центру яким стає Академія Наук, що була заснована 14 грудня 1918 року. А створення такого закладу стало лише можливим лише при підтримці Української держави.

У третьому розділі "Діяльність культурно-освітніх товариств та організацій" розкривається автором весь процес просвітницького руху з 1917 по 1920 рік який згуртував і направляв діяльність інтелегентських громад з метою масового поширення серед українського населення освітніх та культурних

надбань і пробудження національної самосвідомості.

З утворенням Центральної Ради діяльність "Просвіти" спрямовувалась в загальному контексті розбудови української державності і сприяла поширенню та зміцненню національної ідеї. Свого апогейного розмаху "Просвіта" дістає в період гетьманського управління, коли вона існує майже в кожному селі і місті.

У виробленні основних шляхів діяльності даного товариства активну участь приймають участь прогресивні представники української інтелігенції, службовці та селяни.

"Просвіта" не тільки сприяла культурно-освітньому розвитку свого народу, а й підтримувала його всіма засобами. Це можна бачити на прикладі діяльності Кременецької "Просвіти", яка не тільки відала шкільними справами, а й підтримувала дитячий притулок як теплим одягом так і продуктами харчування.

Автором висвітлюється також діяльність товариства шкільної освіти що сприяло розвитку української школи, діяльність товариства "Молодь" в Києві та організації "Січ".

На сторінках даного дослідження найшли своє відображення розвиток музейної та бібліотечної спра в Україні. Так як театр, музеї і бібліотеки є вагомим чинником у формуванні національної свідомості українського загалу, тому ці аспекти культурного життя постійно мали посильну підтримку від урядових структур Центральної Ради, гетьманату та Директорії УНР.

Не лишається в стороні видавнича справа в Україні, коли в 1917 році вийшло 677 назв українських книжок, то в період гетьманату засновано ряд великих видавництв які весь край укрили сіткою українських книгарень.

Таким чином культурно-просвітницький рух 1917-1920 рр. охоплює всі сторони суспільного життя суспільства і всією своєю діяльністю сприяє розбудові утвердження національної свідомості.

У висновках дисертації підведено підсумки дослідження, сформульовано узагальнення та показано ті зміни яких зазнала освіта усіх рівнів, розкрито процес становлення української науки та дано аналіз культурно-просвітницькому рухові 1917-1920 рр.

Також тут наголошується на наступному:

1. Розпочато українізацію шкіл різних типів. Демократизовано навчально-виховний процес.
2. Саме освіта стає не тільки основним об'єднуючим засобом, культурною цілісністю українського народу, а й основним чинником відродження, збереження та поширення українських мовних традицій, що були впроваджені в шкільне та наукове життя.
3. Запровадження системи підготовки вчительських кадрів на курсах українознавства та відкриття нових вищих навчальних закладів.
4. Реалізація в життя ідеї створення найвищої наукової інституції в Україні — Української Академії наук.
5. Вся культуротворча та просвітницька діяльність ґрунтувалась на відродженні, збереженні та розвитку національно-культурних традицій українського народу.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ.

1. Кравчук Л. Есаул... генерал-майор... гетьман.
// Тернопіль.-1995.-№4.-с.58-60
2. Кравчук Л. Свято двох університетів
// Тернопіль.-1996.-№2.-с.47-50
3. Кравчук Л. Культуротворча діяльність в період української державності 1917-1920 рр.
// Українська еміграція в історії та літературі.
Матеріали міжнародної наукової конференції 18-20 вересня.-Тернопіль,

1996.-с.36-41.

4.Кравчук Л. Просвітницький рух в період української державності 1917-1921 рр.

// Українська еміграція в історії та літературі.

Матеріали міжнародної наукової конференції 18-20 вересня.-Тернопіль, 1996.-с.41-46.

Кравчук Л.В. Культуротворческая деятельность и просветительское движение в период 1917-1920 гг.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 — история Украины.

Черновицкий государственный университет им.Ю Федьковича, Черновцы, 1996.

В диссертационной работе рассматривается деятельность Центральной Рады гетьмана П.Скоропадского и Директории УНР по созданию Украинской системы образования. А также исследуются процессы становления и развития украинской науки, деятельности национально-культурных объединений в Украине и определяется влияние "Просвиты" на активизацию национального сознания.

На основании проведенных исследований сделаны обобщения, выводы и предложены практические рекомендации.

KRAVCHUK LEONID V. Cultural and creative activities along with the educational movement during the period of the Ukrainian

stated in 1917-1920 is. Dissertation for the Candidate's degree in the field of historical sciences, specialization 07.00.01 — history of Ukraine/ Chernovtsy State University named after Y.Fedkovich.— Chernovtsy, 1996.

The activities of the Central Rada the Hetmanat under the leadership of P.Skoropadsky and a Directorium of the Ukrainian People's Republic concerning the creation of educational system is treated in the thesis.

The processes of the establishment and development of the Ukrainian science and the activities of national-cultural societies in Ukraine are dwelt upon. Besides the influence and impact of "Prosvita" upon the activation of the national consciousness are also regarded and determined.

Some practical hints and pieces of advice are given as a result of this research paper.

Ключові слова: культуро-творча діяльність, українська національно-демократична революція, освіта, наука, українізація, національна свідомість.

Друк МП "КРЕМІНЬ"
Тираж 100
Підписано до друку 30.08.1996р.

802821

AB 35.585